

УДК 737.1[911.52:(336.7+377.4)]

Василь Ільницький

доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри історії України
та правознавства,
Дрогобицький державний педагогічний
університет
імені Івана Франка
(Дрогобич, Україна)

Vasyl Ilnytskyi

Doctor of Historical Sciences (Dr.habil.),
Professor,
Head of the Department of History
of Ukraine and Law,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical
University
(Drohobych, Ukraine)

vilnickiy@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4969-052X>

Researcher ID: H-4431-2017

Scopus ID: 57203399830

Лілія Гриник

доктор філософії, методист,
Дрогобицький науковий лицей імені
Богдана Лепкого
(Дрогобич, Україна)

Liliia Hrynyk

Doctor of Philosophy, methodologist,
Drohobych Bohdan
Lepkyi Scientific Lyceum
(Drohobych, Ukraine)

lilia_hrynyk@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4077-0128>

Володимир Старка

доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії України,
археології та
спеціальних галузей історичних наук,
Тернопільський національний
педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
(Тернопіль, Україна)

Volodymyr Starka

Doctor of Historical Sciences (Dr. habil.),
Professor,
Professor of the Department of History of
Ukraine,
Archeology and Special Branches of
Historical Sciences,
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National
Pedagogical University
(Ternopil, Ukraine)

starka1980@tnpu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0213-9298>

Researcher ID: AAB-9856-2020

СОБЛИВОСТІ ГРОШОВОГО ОБІГУ ТА ФІНАНСОВИХ ДОКУМЕНТІВ У КАРПАТСЬКОМУ КРАЇ ОУН (1945–1954)

PECULIARITIES OF MONEY CIRCULATION AND FINANCIAL DOCUMENTS IN THE CARPATHIAN REGION OUN (1945–1954)

Попри значний інтерес науковців до історії визвольного руху актуальність дослідження грошового забезпечення членів ОУН та вояків УПА беззаперечна, позаяк фінансові питання, особливо у межах окремих адміністративно-територіальних утворень діяльності ОУН та УПА, залишаються малодослідженими, незважаючи на достатні згадки про них у джерельному комплексі. **Мета статті** охоплює аналіз і характеристику грошового забезпечення націоналістів Карпатського краю ОУН та впливу на цей процес поширення фінансових документів – бофонів. **Методологічну основу** становлять загальнонаукові, історичні та нумізматичні методи дослідження. **Результати та висновки.** Наголошено, що фінансова сфера українського визвольного руху характеризувалася максимальною конспірацією, що ускладнює процес реконструкції грошового обігу загалом і на території Карпатського краю ОУН зокрема. Акцентовано увагу на звітах, повідомленнях, записах працівників радянських силових структур, оскільки такі документи дають змогу ширше дослідити окреслену проблему. Відзначено різні шляхи, до яких вдавалися члени ОУН та вояки УПА з метою забезпечити економічне підґрунтя подальшої боротьби. Окреслено особливості виготовлення і розповсюдження бофонів, а також їхні стилеві та художні особливості. Аналіз та характеристика грошового забезпечення націоналістів Карпатського краю ОУН дає підстави говорити про складну фінансову ситуацію в регіоні, яка була зумовлена їх орієнтацією виключно на власні матеріальні ресурси – допомогу та підтримку місцевого населення. Репресивна політика радянської влади негативно позначалася на добровільності цього процесу, що змушувало повстанців і підпільників вживати більш радикальних заходів, які змогли б забезпечити економічну основу для подальшої боротьби проти окупаційної влади. Відтак підпілля використовувало усі можливі шляхи поповнення казни. У цьому контексті чи не найбільшу роль відіграв процес поширення фінансових документів – бофонів, який легітимізував процес грошових зборів серед цивільних та мобілізував процес матеріального забезпечення.

Ключові слова: ОУН, УПА, Карпатський край ОУН, грошове забезпечення, обіг, бофони.

Despite the significant interest of scientists in the history of the liberation movement, the relevance of the study of the financial support of members of the OUN and soldiers of the UPA is undeniable. For some reason, financial issues, especially in the

*separate administrative and territorial territories of the OUN and UPA, remain understudied. **The purpose of the article** covers the analysis and characterization of the monetary support of the nationalists of the Carpathian OUN region and the impact on this process of the distribution of financial documents – buffoons. **The methodological basis** is general scientific, special historical and numismatic research methods. **Results and conclusions.** It was emphasized that the financial sphere of the Ukrainian liberation movement was characterized by maximum conspiracy, which complicates the process of reconstruction of money circulation in general and in the territory of the Carpathian region of the OUN in particular. Attention is focused on the reports, reports, and records of the employees of the Soviet security forces, which make it possible to investigate the outlined problem more broadly. It was noted about the different ways that the members of the OUN and the soldiers of the UPA resorted to in order to provide an economic basis for the further struggle. The peculiarities of the manufacture and distribution of buffoons, as well as their stylistic and artistic features, are outlined. The analysis and characteristics of the financial support of the nationalists of the Carpathian region of the OUN gives reason to talk about the difficult financial situation in the region, which was caused by focusing exclusively on its own material resources - the help and support of the local population. The repressive policy of the Soviet authorities had a negative impact on the voluntariness of this process, which forced the rebels and underground to take more radical measures that could provide an economic basis for further struggle against the occupation authorities. Therefore, the underground used all possible ways to replenish the treasury. In this context, the process of distribution of financial documents - buffoons, which legitimized the process of money collections among civilians and mobilized the process of material support, played almost the biggest role.*

Key words: OUN, UPA, Carpathian region of the OUN, monetary support, circulation, buffoons.

Постановка проблеми. В останнє десятиріччя українське суспільство отримало потужний поштовх для переосмислення історичного минулого, чим і розпочало активний процес «нокауту» будь-яких радянських / російських міфотрактувань. Особливо загострені суспільні інтереси до подій історії, в яких яскраво виражене радянсько-українське протистояння, зумовлюють необхідність проведення нових наукових досліджень чи розвідок із розставленням додаткових акцентів на раніше табуйованих проблемах чи тих, актуальність яких зростає у сучасних умовах. З огляду на це вбачаємо затребуваність уваги дослідників до історії українського визвольного руху середини ХХ ст. Особливими умовами діяльності ОУН та УПА на західноукраїнських землях пояснюємо труднощі та практично відсутність сучасного комплексного дослідження, яке б своїм предметом максимально охоплювало фінансову складову визвольної боротьби середини ХХ ст. у регіональному розрізі.

Мета статті – проаналізувати та охарактеризувати грошове забезпечення націоналістів Карпатського краю ОУН та вплив на цей процес поширення фінансових документів – «бофонів».

Аналіз останніх публікацій. Дослідження окресленої проблеми знаходить висвітлення у працях О. Клименка¹, В. Даниленка², Д. Веденєєва³, В. Ільницького⁴, М. Литвина⁵, Г. Стародубець⁶, Н. Мизака⁷, Я. Антонюка⁸, Н. Мизака, А. Яремчука⁹, В. Трофимовича, Я. Антонюка¹⁰, С. Адамовича¹¹ та інших авторів у контексті досліджень історії ОУН та УПА узагальнюючого характеру.

Виклад основного матеріалу. Аналіз документів українського визвольного руху зумовлює першочергову необхідність дослідження грошового забезпечення членів ОУН та вояків УПА, позаяк фінансові питання, особливо на окремих адміністративно-територіальних територіях діяльності ОУН і УПА, залишаються малодослідженими. Хоча у джерелах ці питання знаходили відображення, зокрема у матеріалах не тільки самого підпілля, але й опонентів. Проблема коштів радянськими силовиками піднімалася у кількох випадках. Перший – під час викриття криївок. Так, наприклад, 16 квітня 1945 р. під час чекістсько-військової операції поблизу села Іспас Коломийського району Чернівецької області була виявлена криївка, де серед особистих речей українських націоналістів і медикаментів було знайдено радянські грошові знаки на суму 30 172 крб або ж – 30 131 крб, про що згадується у доповідній записці «Про результати проведеної операції оперативної групи з 16 по 28 квітня 1945 року» № 072 від 30 квітня 1945 р. Відзначено, що вилучені кошти належали до каси Коломийської округи ОУН¹². У середині травня 1945 р. було проведено чекістську операцію у Солотвинському та Перегінському районах Станіславської області, під час якої у лісовому масиві радянськими силовиками викрито повстанську криївку, у якій, окрім зброї та боєприпасів, вдалося здобути 58 415 крб, а також три облігації воєнної позики на суму 18 100 крб та інші грошові документи, які належали шахті «Озекерит», і туди ж передано після виявлення¹³. У доповідній записці «Про результати агентурно-оперативної роботи органів КДБ Станіславської області по боротьбі з озброєними оунівськими бандитами та розшуку нелегалів» за період з 15 квітня до 15 жовтня 1954 р. з-поміж статистичної інформації про кількість арештованих та вбитих

¹ Клименко 1999; Клименко 2008.

² Даниленко 2006: 8.

³ Веденєєв 2007.

⁴ Ільницький 2016; *Ilnytskyi & Haliv* 2019; *Ilnytskyi & Haliv* 2020; *Ilnytskyi & Telvak* 2018.

⁵ Литвин 2012.

⁶ Стародубець 2008.

⁷ Мизак 2011.

⁸ Антонюк 2018.

⁹ Мизак & Яремчук 2017.

¹⁰ Трофимович & Антонюк 2009.

¹¹ Adamovych 2023.

¹² Архів Центру досліджень визвольного руху (далі – АЦДВР), ф. 58, т. 145, арк. 1, 248.

¹³ АЦДВР, ф. 58, т. 148, арк. 120.

членів ОУН і УПА та здобуті трофеї відзначається, що радянські силовики здобули 7 кг золота та золотих виробів (монети, прикраси) та 8 200 американських доларів. Цінності та кошти були виявлені 3 вересня 1954 р. у лісовому масиві, що розташовувався на північ від хутора Воронів Рогатинського району Станіславської області. Металевий бідон, закопаний у землю, належав Проводу ОУН¹⁴.

Другий – під час ліквідації повстанців і підпільників. Так, до прикладу, під час арешту «Богдана» і «Зеленого» були вилучені дві золоті монети царського карбування номіналом 5 крб¹⁵. Унаслідок проведеної радянськими силовиками операції взимку 1948 р. загинули референт СБ ОУН О. Гринчак («Верховинець»), його заступник «Вихор», слідчий СБ ОУН «Корній», організаційний референт районного проводу ОУН «Слович», у яких удалося вилучити 7 000 крб¹⁶. При ліквідації Василя Сидора («Шелеста») (квітень 1949 р.) у радянських силовиків окрім 20 000 крб було виявлено ще 17 золотих монет царського карбування номіналом 5 крб, 3 золоті австрійські монети, 5 угорських монет та золотий ручний жіночий годинник із браслетом¹⁷. Під час обшуку 30 травня 1947 р. дворів місцевих мешканців с. Бовшів Галицького району Станіславської області на городі одного з них було знайдено бункер. Тут перебували провідник Бурштинського районного проводу ОУН «Комсомолец» та організаційний референт Бурштинського районного проводу ОУН «Морган», у яких силовики вилучили 10 000 крб¹⁸. Місце перебування повстанців 1 серпня 1949 р. було виявлено у полі поблизу села Орелець Снятинського району. Під час ворожої спецоперації частина з них загинула: референтка техланки Городенківського надрайонного проводу ОУН Парасковія Угрин («Мірта»), референт пропаганди Снятинського районного проводу ОУН Василь Зеленко («Тарас») та інші; у них вилучено коштів на суму 11 200 крб¹⁹. Практично, вдвічі більшу суму (21 720 крб) було виявлено у провідниці техланки Городенківського районного проводу ОУН Євдокії Романик («Чернявої») та машиністки цього ж проводу Анни Бурдеги («Марійки»)²⁰. У 1951 р. під час викриття провідника Долинського надрайонного проводу ОУН «Прута»-«Черемоша» та його машиністки у криївці було знайдено 31 900 крб, а восени 1951 р. під час викриття районних і надрайонних провідників Станіславської округи ОУН було віднайдено закопаний у землю архів та кошти на суму 24 400 крб²¹. Під час проведення спецоперації з виявлення членів ОУН і УПА по Станіславській області у доповідній записці за серпень 1951 р. згадується,

¹⁴ ГДА СБУ, ф. 2, оп. 19 (1959), спр. 16, арк. 127, 152.

¹⁵ АУСБУ ТО, спр. 26912, т. 10, арк. 241, 262.

¹⁶ ГДА СБУ, ф. 2, оп. 57 (1953), спр. 1. Т. 4, арк. 72–73.

¹⁷ ГДА СБУ, ф. 2, оп. 59 (1953), спр. 6, т. 2, арк. 8.

¹⁸ ГДА СБУ, ф. 2, оп. 57 (1953), спр. 1, т. 4, арк. 105.

¹⁹ ГДА СБУ, ф. 2, оп. 109 (1954), спр. 1, т. 1, арк. 40–41.

²⁰ ГДА СБУ, ф. 2, оп. 109 (1954), спр. 1, т. 1, арк. 42–43.

²¹ ГДА СБУ, ф. 2, оп. 98 (1954), спр. 1, т. 3, арк. 71, 93, 95.

що окрім зброї вдалося здобути 33 000 крб²², а у грудні цього ж року – 29 650 крб²³. Під час ліквідації референта СБ Станиславівської округи ОУН Юрія Янишина («Шах», «Дрозд») та провідника Станиславівської округи ОУН Петра Федюшки («Готур», «Комар») радянські силовики виявили 10 000 крб²⁴. Зі схованки, знайденої у кур'єра ЗП УГВР Юрія Стеф'юка, радянським силовикам вдалося отримати: 37 250 крб, 125 американських доларів, 500 польських злотих, 300 німецьких марок, 25 000 чеських крон, 1 500 австрійських шилінгів²⁵.

Вилучені кошти радянські силовики віддавали командуванню. Проте траплялися випадки їх розкрадання, наприклад, при ліквідації провідника Карпатського крайового проводу ОУН Василя Сидора («Шелеста») 14 квітня 1949 р. було знайдено 20 000 крб, які силовики використали на власні потреби – п'янство та розваги, за що передбачалося покарання²⁶.

Відтак виникає необхідність акцентування уваги на методах і способах фінансового накопичення, яке було економічною основою діяльності ОУН та УПА. Загалом можемо стверджувати, що український визвольний рух, в основному, опирався на власні господарсько-фінансові ресурси забезпечення, поповнення яких залежало від місцевого населення.

Відтворити повний рух коштів на рівні Карпатського краю ОУН, на жаль, складно через брак цілісного комплексу джерел (каса становила особливу організаційну таємницю), хоча поодинокі захоплені документи уможливають висвітлення цього аспекту діяльності підпілля. Зокрема, фінансовий референт «Троян» (23 січня 1945 р.) касу з усіма цінностями, документами та архівом передав «Оленці». Свідком при цьому був господарчий референт крайового проводу Василь Мороз («Зубенко»). З-поміж іншого було передано 78 526 злотих. Окрім того, у документі зазначалося, скільки і де зберігалося каси, наявних документів, протоколів передачі каси, касових звітів, описів майна²⁷. У вказівках надрайонним провідникам О. Андрусейко («Аркадій») 26 вересня 1945 р. наголошував, що грошові збори проводив кожний надрайон у сумі 100 000 карбованців. Для цього у надрайоні готувалися бофони на потрібну суму. При цьому суворо наголошувалося на важливості уникнення під час зборів надмірностей та необхідності ретельного звітування про зібрані кошти, з яких до 70 % потрібно було надсилати в округу²⁸. У підсумковому документі Дрогобицької округи щодо фінансів зазначалося: «Стан каси: прихід – 24: 32 тис. 325 крб (передано ВГК 10 500). По надрайонах грошей взагалі нема. У 1950 р. приходів в

²² ГДА СБУ, ф. 2, оп. 98 (1954), спр. 1, т. 3, арк. 47.

²³ ГДА СБУ, ф. 2, оп. 98 (1954), спр. 1, т. 3, арк. 235.

²⁴ ГДА СБУ, ф. 2, оп. 109 (1954), спр. 1, т. 1, арк. 28–29.

²⁵ ГДА СБУ, ф. 6, спр. 36617фп, т. 1, арк. 20, 132.

²⁶ ГДА СБУ, ф. 2, оп. 59 (1953), спр. 6, т. 2, арк. 3–6

²⁷ ГДА СБУ.Ф. 13, спр. 376, т. 82, арк. 299.

²⁸ ЦДАВО України, ф. 3836, оп. 1, спр. 67, арк. 267.

окрузі 51 тисяча, «Нечай» – 21 тис. Прихід – 22»²⁹. Провідник Сколівського районного проводу ОУН Юрій Попович («Мак») у касовому звіті за 1949 р. фіксує наявність 57 229 крб³⁰. У листі «П-25», який був вилучений у провідника Станиславівського окружного проводу ОУН Михайла Хмеля («Всеволода»), зазначалося, що направлялися фінансові і господарські звіти за період із жовтня 1946 р. до березня 1947 р., а також 20 000 рублів грошовими знаками. Більше коштів не висилалося з питань безпеки. Крім того, було прохання подати звіти на кошти, які були надіслані, а саме: у червні 1946 р. – 6 000 крб, у вересні – 37 225 крб, у листопаді – 18 000 крб, у травні 1947 р. – 20 000 крб. Загалом – 81 225³¹. У звіті референта пропаганди Буковинської округи ОУН за період з 1 січня по 30 грудня 1946 р. міститься інформація про те, що впродовж цього часу вдалося здобути 113 454 крб, зокрема шляхом продажу облігацій – 38 130 крб, шляхом грошових зборів – 12 284 крб, через акції – 33 040 крб³². У 1947 р. дохід Буковинської округи становив 100 000 крб (у тому числі з населення зібрали 60 000). Хоча після 1948 р., практично, нічого не збиралося за винятком гірських районів (приблизно 10 000)³³.

Наявність надто уривчастих відомостей з цих питань пояснюється тим, що каса підлягала конспірації, а зберігання великої суми грошей категорично заборонялося у криївках, складах з продуктами чи у місцевості поблизу дислокації повстанців або підпільників. Відтак практикували будь-які суми грошей вкладати у металеві банки і закопувати у землю, а за необхідності, наприклад на прохання надрайонного проводу, – виймати³⁴. Радянські силовіки під час виявлення відповідних знахідок переважно складали акти. У такому акті від 25 червня 1952 р. міститься інформація про те, що у саду Андрія Гречки, мешканця с. Сапогів Борщівського району Тернопільської області, виявлено закопану пляшку з коштами на суму 4 350 крб³⁵. Варто додати, що здебільшого про місця розташування сховків силовіки дізнавалися під час допитів. Однак націоналісти, попри заборону у зв'язку з цією обставиною тримати готівку у криївках, все-таки масово це практикували.

В окремих випадках способи грошового забезпечення ретельно описували у протоколах допитів. Зокрема, у власному протоколі Микола Андрусів зазначав: «У період німецької окупації грошове забезпечення ОУН складалося з: 1) членських внесків членів та симпатиків ОУН. Щомісячно член або симпатик ОУН зобов'язаний був у середньому здати 20–30 коп; 2) оподаткування підприємств; 3)

²⁹ ГДА СБУ, ф. 2-Н, оп. 60, спр. 2, т. 4, арк. 175.

³⁰ ГДА СБУ, ф. 65, спр. С-9112, т. 4, арк. 172.

³¹ ГДА СБУ, ф. 2-Н, оп. 57 (1953), спр. 1, т. 4, арк. 103.

³² АУСБУ ЧО, спр. 1445, арк. 17.

³³ ГДА СБУ, ф. 2-Н, оп. 99 (1954), спр. 15, арк. 19–20.

³⁴ АУСБУ ІФО, спр. 30805, т. 4, арк. 87.

³⁵ АУСБУ ТО, спр. 26912, т. 10, арк. 80.

оподаткування купців та заможного населення; 4) оподаткування інтелігенції (вчителів, лікарів та ін. (як підприємства, так і окремі особи оподатковувалися залежно від доходу); 5) збір коштів з населення у т. зв. «бойовий фонд» шляхом поширення «бофонів»). Окрім того Організація мала власні підприємства та торгові точки, дохід від яких спрямовувався у казну ОУН. Кожна обласна структура ОУН такими способами отримувала близько 2 млн крб. Кошти, які надходили зі станиць та кушів після оподаткування населення, передавалися у районний провід, де уже могли частково використовуватися на організаційні потреби. Решта коштів, отримана зі збору серед населення, передавалася Проводу ОУН. Допитаний відзначає про зміну ситуації станом на 1948 р.: «Чотири рази на рік підпілля проводить збір коштів шляхом поширення бофонів. Крім того, під керівництвом місцевих провідників ОУН практикується т. зв. оподаткування керівників окремих підприємств і спекулянтів. Таким шляхом вдається отримати великі суми. Наприклад, Рогатинський надрайон у рік отримував близько 50 000 крб.»³⁶. Микола Андрусак охарактеризував процес передачі коштів, який виглядав так: куш – район – надрайон (мав право використати на свої потреби до 25 відсотків від отриманої суми) – округ (мав право використати третину отриманих коштів) – край. Обмежень у використанні коштів Проводом не було. Відзначає й роботу щодо закупівлі золота у період німецької окупації³⁷. Передачу коштів простежуємо і з відомостей, наявних у листуванні (26.05.47), авторства Михайла Микитюка («Суботи»), який повідомляє, що з Галицького району Станиславівської області у липні 1946 р. в округу було передано 26 460 крб, у серпні – 41 870, у вересні – 25 000 крб; зі Станиславівського району у жовтні надійшло 5 750 крб³⁸. «П-25» у листі Михайла Хмеля («Всеволода») зазначає, що передав у червні 1946 р. 6 000 крб, у вересні – 37 225 крб, у листопаді – 18 000 крб, у травні 1947 – 20 000 крб.³⁹

Водночас існували чіткі вказівки щодо різних видів фінансового ресурсу. Наприклад, іноземну валюту, яка перебувала в обігу, золото, срібло, дорогоцінне каміння тощо потрібно було висилати до вищих структурних одиниць. У протиквиті, квиті і касовій книзі подавати точний опис (рід, якість, величину, марку й інші прикмети) цих речей. На всіх касових документах – квитках, бонах, рахунках, протиквитках, – обов'язково мали зазначатися сума, числом і словами, дата, підпис. При їх отриманні на них зазначали число. Касові звіти про стан фінансів робили двічі на рік (30.06 і 31.12), вносячи до них доходи й витрати відповідного проводу (орг. провідник й усі референти). Усі касові документи зберігали до часу перевірки їх вищими органами. Тільки вищий за ступенем

³⁶ ГДА СБУ, ф. 65. С-7447, т. 8, арк. 138–139.

³⁷ ГДА СБУ, ф. 65. С-7447, т. 8, арк. 138–139.

³⁸ ГДА СБУ, ф. 2, оп. 57 (1953), спр. 1. Т. 4, арк. 268.

³⁹ ГДА СБУ, ф. 2, оп. 57 (1953), спр. 1, т. 4, арк. 275.

організаційний зверхник мав право ліквідувати додатки касових книг, закриваючи касові книги, в яких записував оцінку касового діловодства і фінанси господарки⁴⁰.

У наказі № 2/48 р від 22 квітня 1948 р. наголошується на тому, що фінансовими справами в районах та надрайонах займаються організаційні референти або ж уповноважені особи. Основним джерелом поповнення казни вважалося розповсюдження бофонів, видача яких була обов'язком окружних провідних осередків, які могли делегувати цю роботу у надрайон. У такому випадку надрайонний провідник зобов'язувався вести протокол щодо кількості виданих бофонів та долучити до нього зразки, що були призначені для архіву, а подальше розповсюдження бофонів заборонялося. Рекомендувалося не встановлювати високі номінали. Обов'язок на розповсюдження рекомендувалося покладати виключно на членів Організації та заборонялося доручати цю справу місцевим мешканцям, які могли займатися перепродажем. Серед інших джерел здобуття коштів виділялися: податки і позички, вилучення з лісових пунктів та банків. З інших установ вилучати кошти можна було виключно за наказом надрайонного чи районного провідника. Самовільно розпоряджатися коштами було заборонено, відтак усі отримані суми треба було передавати тереновому провіднику чи організаційному референтові, склавши при цьому відповідне повідомлення із зазначенням методу здобуття, часу та суми. Заборонялася практика отримання коштів шляхом продажу тварин, конфіскованих у місцевого населення. Відзначимо, що регламентувався і розподіл коштів, а тому кожна референтура мала подбати про формування бюджету та подати його на затвердження тереновому провідникові чи організаційному референтові. До бюджету потрібно було включати видатки на канцтовари, одяг і взуття, ліки та засоби гігієни, окремо для організаційної референтури передбачалися видатки на допомогу родинам повстанців⁴¹.

Водночас відзначимо, що впродовж усього періоду діяльності українського визвольного руху існували різні принципи збирання коштів. Сучасні дослідники вважають, що під час оподаткування та реквізицій бофони не використовувалися, натомість найчастіше їх поширювали напередодні свят, здебільшого поміж симпатиків ОУН⁴².

Доволі розповсюдженим, проте не наймасовішим способом отримання коштів, було їх вилучення у противника; проведенням акцій на місцеві магазини, колгоспи тощо, про що свідчать такі факти. У ніч з 10 на 11 травня 1945 р. націоналісти вилучили у фінансиста місцевого магазину у с. Вичулки Монастирського району Тернопільської області 700 руб⁴³. Підпільники 14 жовтня

⁴⁰ ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 88, арк. 694.

⁴¹ ГДА СБУ, ф. 65, спр. С-8707, арк. 85.

⁴² Даниленко 2006: 8.

⁴³ АЦДВР, ф. 58, т. 148, арк. 180.

1945 р. біля с. Плав'я Славського району Дрогобицької області збили транспортний літак, на борту якого на Закарпаття доправлялося 40 000 рублів і 832 000 чеських крон. Захопити ці кошти зміг один із керівників ОУН «Палій» (колишній петлюрівський полковник). Після цього гроші доставили Іванові Корчинському («Корчаку») ⁴⁴. 9 травня 1951 р. у м. Надвірна повстанці конфіскували із каси місцевого магазину 12 000 крб ⁴⁵. Чи, наприклад, 14 травня 1951 р. повстанці зупинили поїзд на станції Пісочна та вилучили 300 крб і товарів на суму 4 000 крб ⁴⁶. 22 липня 1952 р. повстанці вилучили у касира Надвірнянського ліспромгоспу, під час видачі зарплати працівникам, 120 000 крб ⁴⁷. Під час акції 12 липня 1954 р. у с. Поплавники Більшівцівського району Станіславської області повстанці конфіскували 2 054 крб у касира колгоспу ⁴⁸.

Василь Дарвай, працівник Вигодського ліспромкомбінату (Станіславська область), протягом 1948–1949 рр. зібрав з населення та передав повстанцям 7 000 крб ⁴⁹. Василь Бездиль, столяр Вигодського ліспромкомбінату, за період 1949–1950 рр. при допомозі мешканців зібрав для підпілля 19 000 крб ⁵⁰. Інші ж працівники цієї ж установи зібрали ще 32 000 крб ⁵¹.

Інформацію про ще одне джерело поповнення казни віднайшов В. Даниленко. Кожен крайовий провід самостійно формував фінансову базу. В основному кошти отримувалися від оподаткування церков західних областей України у сумі 10–15 000 крб з кожної парафії. У документах про знищення криївок українських повстанців, матеріалах слідства та протоколах допитів інформація про вилучення грошей та інших цінних речей, практично, відсутня ⁵².

Проте найбільш прибутковим способом отримання коштів було поширення бофонів. Погоджуємося з дослідником О. Клименком, який вважає, що бофони, розписки про отримані цінності і гроші певною мірою легітимізували збори, які проводилися. Та й саме населення сприймало це як своєрідне кредитування, яке після здобуття незалежності України мало бути повернене. Водночас О. Клименко виділяє кілька важливих функцій, які виконували бофони: по-перше, роль облігацій на отриману готівку; по-друге, пропаганду національно-визвольних ідей; по-третє, розрахунок за отримані послуги, цінності, продукти. Зазначимо, що бофони відігравали роль підтверджувального документа про підтримку українського визвольного руху. Поряд з існуванням низки різновидів назв: «бофон», «біфон»,

⁴⁴ ГДА СБУ, ф. 71, оп. 6, спр. 123, арк. 44зв.

⁴⁵ ГДА СБУ, ф. 2, оп. 108 (1954), спр. 1, арк. 232.

⁴⁶ ГДА СБУ, ф. 2, оп. 108 (1954), спр. 1, арк. 234.

⁴⁷ ГДА СБУ, ф. 2, оп. 99 (1954). Спр 8, т. 8, арк. 175.

⁴⁸ ГДА СБУ, ф. 2, оп. 19 (1959), спр. 16, арк. 189.

⁴⁹ ГДА СБУ, ф. 2, оп. 109 (1954), спр. 1, т. 1, арк. 163.

⁵⁰ ГДА СБУ, ф. 2, оп. 109 (1954), спр. 1, т. 1, арк. 253.

⁵¹ ГДА СБУ, ф. 2, оп. 109 (1954), спр. 1, т. 1, арк. 256.

⁵² Даниленко 2006: 8.

«бифон», «бафон», «рефони», – існували визначення «оунівська облігація», «квит», «грошове зобов'язання» тощо⁵³.

Бофони випускалися як у примітивній, так і високохудожній формі. З об'єктивних причин вони були позбавлені обігових функцій, однак слугували засобом одностороннього платежу. При поширенні бофонів населення переконували, що після здобуття незалежності їх можна буде обміняти на нову національну валюту⁵⁴.

Виготовленням бофонів займалися переважно референтури пропаганди крайового та окружних проводів ОУН. Кліше для них виготовляли спеціалісти з підпільних друкарень, «технічних ланок», які входили до референтур пропаганди. Грошові знаки друкувалися відповідно до потреб структурних підрозділів, їх чисельність суворо контролювалася шляхом реєстрації кількості та номіналів. Реалізовувалися бофони господарчими референтурами окружних, надрайонних проводів. Після ліквідації господарських референтур їх уповноваженим проводом передали особам, які регулярно звітували про розповсюдження⁵⁵. Оунівські бофони виготовлялися розміром 6,5x9,5 см та різнилися за тематичним змістом: присвячені християнським чи оунівським святкам із зображенням повстанців чи націоналістичної символіки; могли містити заклики патріотичного характеру, наприклад, «За Українську Самостійну Соборну Державу». Зазвичай були односторонніми та з номінальними відмітками⁵⁶. Найбільш поширеними були номінали бофонів на суму 25, 50, 100, 200, 500, 1000 крб⁵⁷ (детальніше у Додатку 1).

Підпілля в середньому чотири рази на рік проводило масштабні кампанії з поширення бофонів (на «бойовий фонд») серед населення. Інструкція, знайдена при обшуку провідника Станиславівської округи ОУН Михайла Хмеля («Всеволода»), містить вказівку заготовити до дня Героїв у 1947 р. бофонів на суму 140 тис крб та реалізувати їх⁵⁸. Натрапили й на відомості, що впродовж 1946 р. випущено бофонів: до Різдвяних свят на суму 300 000 крб (з них ворогові вдалося захопити 120 000 крб), Великодніх – 130 000, листопадових – 201 000 (з них ворогові вдалося захопити 17 000 крб), присвячених до річниці смерті В. Біласа і Д. Данилишина – 60 000 (з них ворогові вдалося захопити 31 000 крб). Разом 811 000 (з них ворогу вдалося захопити 168 000 крб)⁵⁹. Умови боротьби зумовили поширення практики щодо використання бофонів, виготовлених у попередні роки, про що свідчив у липні 1950 р. провідник Дрогобицької округи ОУН Володимир

⁵³ Клименко 1999: 9.

⁵⁴ Клименко 1999: 10.

⁵⁵ Клименко 1999: 108.

⁵⁶ АУСБУ ТО, спр. 26912, т. 10, арк. 14зв-15.

⁵⁷ АУСБУ ЛО, спр. 38737, арк. 47, 54; ГДА СБУ, ф. 65. С-7447, т. 8, арк. 101.

⁵⁸ ГДА СБУ, ф. 2, оп. 57 (1953), спр. 1, т. 4, арк. 256.

⁵⁹ ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 72, арк. 271.

Фрайт-«Жар» у листі до адміністратора Головного осередку пропаганди Юрія Поповича («Павлюка», «Мака»)⁶⁰.

За підрахунками Д. Веденєєва, у 1944–1946 рр. виготовили близько 20 різноманітних серій бофонів (по 4–8 номіналів у кожній)⁶¹. Дослідник О. Клименко підрахував, що підпілля впродовж 1939–1952 рр. виготовило близько 500 найменувань бофонів, які були «в обігу» щонайменше у 12 областях УРСР та Білорусії, а також частково на території Польщі, Чехії, Словаччини, Австрії та Німеччини. При цьому О. Клименко вважає саме бофони єдиним документом, що найбільш повно віддзеркалює матеріальну основу діяльності підпілля⁶². Як грошовий еквівалент, хоча меншою мірою, використовувалися у 1950-х рр. позики, практика застосування яких проіснувала, принаймні, до 1952 р. Відомо, наприклад, що Рогатинський окружний провід ОУН щороку збирав до 200 000 крб, Стрийський районний у 1946 р. зібрав 800 000 крб. Створювався й «золотий запас»⁶³.

Бофони розподіляли між населенням станичні, а де їх не було, то десятники, після чого гроші збирали і відсиляли в округу, залишаючи в районі $\frac{1}{4}$ на власні витрати⁶⁴.

Також удалося віднайти інформацію, що у гірських районах Карпат до кінця 1948 р. базувалися відділи УПА, які діяли відокремлено від територіальних частин ОУН і також випускали свої бофони, примітивні на вигляд. Їх оформлення свідчило, що повстанці не мали належної копіювальної техніки, паперу, фарб і діяли за досить важких умов. Бофон номіналом 10 крб, присвячений 6-й річниці створення УПА, не має малюнка, тільки написи: «Свято УПА (14.10.1942–1948)» та «На революційний фонд». Замість фарби використано фіолетове чорнило⁶⁵.

На думку В. Даниленка, бофони виконували роль облігацій, благодійних квитків, грошових зобов'язань ОУН та УПА перед населенням за добровільно надану матеріальну чи фінансову допомогу, або реквізиційних квитанцій, посвідок про примусове грошове й натуральне оподаткування населення, але вони не стали еквівалентом вартості товарів, тому не відображали їхньої реальної ціни. Націоналісти самі встановлювали номінал відповідного фінансового документа, який був прийнятним на певній території. Водночас дослідник наголошує, що бофони не виконували функцій обігу і накопичення, властивих грошам, оскільки ці документи з фіксованим номіналом надавалися лише однією стороною. Проте їх правомірно називали грошовими знаками, адже це – фінансові документи, і на них

⁶⁰ ГДА СБУ, ф. 65, спр. С 9112, т. 4, арк. 93.

⁶¹ Веденєєв & Биструхін 2007: 123.

⁶² Клименко 1999: 11.

⁶³ Веденєєв & Биструхін 2007: 123; ГДА СБУ, ф. 2-Н, оп. 58 (1953), спр. 11, арк. 167.

⁶⁴ ГДА СБУ, ф. 2-Н, оп. 9 (1953), спр. 6, т. 4, арк. 162.

⁶⁵ Клименко 2008: 53.

друкарським способом, за допомогою штампю або від руки, поставлено номінальну вартість⁶⁶.

Протоколи допитів, що зберігаються в архівно-кримінальних справах, подекуди містять інформацію щодо розповсюдження бофонів серед місцевого населення та функції останніх у цьому процесі. До прикладу, «Грім» улітку 1950 р. отримав оунівські бофони для розповсюдження серед місцевого населення. Вилучені на них кошти мав повертати, проте використовував їх на потреби куща⁶⁷ Федір Шлемак, мешканець с. Старий Мізунь Вигодського району Станіславської області, підтримував зв'язки з провідником куща «Верха» та впродовж 1949–1950 рр. шляхом поширення бофонів зібрав 18 000 крб⁶⁸. Таку ж роботу восени 1951 р. отримали «Дем'ян» та «Відважний». Сума бофонів становила 1 600 крб⁶⁹. Процес передачі бофонів для їх фінансової реалізації був досить складним. На неможливість поширення впливали різні фактори: економічна ситуація місцевого населення, активна діяльність силовиків у регіоні; відсутність можливості постійно виходити на зв'язок з метою повернути кошти. Тому виготовлені та передані для розповсюдження бофони почасти не приносили заплановану суму, часто частина з них залишалася нереалізованою⁷⁰. Так, наприклад, у 1949 р. Г. Легкому («Борису»), провідникові Коломийської округи ОУН, удалося отримати та передати 195 000 крб. Внаслідок поширення бофонів було отримано 150 000 крб та залишилися нереалізованими бофони на суму близько 13 000 крб⁷¹. Відтак можемо твердити, що поширеним явищем була передача бофонів перевіреним місцевим мешканцям, здебільшого родичам повстанців, для їх подальшого поширення⁷². Процес грошових зборів планували заздалегідь, відтак інформували населення про необхідність приготування коштів на певний час. Тому траплялися випадки, коли роздавала бофони одна людина, а збирала за певний час інша⁷³.

Водночас мала місце практика закріплення, розподілу за кожною ланкою ОУН установлені кількості матеріальних ресурсів. Так, у 1949 р. населення Стрийського і Сколівського районів було зобов'язане здати 1 000 000 крб., 600 пар білизни, 400 м полотна, 240 ц м'яса, 800 – картоплі, 620 – збіжжя тощо. Дослідники історії спецслужб Д. Веденєєв і Г. Биструхін віднайшли інформацію, що у червні 1951 р. референт пропаганди Карпатського крайового проводу ОУН Михайло Дяченко («Гомін») рекомендував під тиском поширювати бофони, грабувати каси й магазини. Аналогічні рекомендації подавав у вказівках провідник Дрогобицької округи Я. Косарчин («Байрак») (жовтень 1951 р.), стверджуючи, що лише у другій

⁶⁶ Даниленко 2006: 3.

⁶⁷ АУСБУ ІФО, спр. 30805, т. 4, арк. 127.

⁶⁸ ГДА СБУ, ф. 2, оп. 109 (1954), спр. 1, т. 1, арк. 237.

⁶⁹ АУСБУ ІФО, спр. 30805, т. 4, арк. 139.

⁷⁰ АУСБУ ІФО, спр. 30805, т. 4, арк. 64, 233–236, 269.

⁷¹ ГДА СБУ, ф. 2, оп. 98 (1954), спр. 14, арк. 44.

⁷² АУСБУ ЛО, спр. 38737, арк. 32.

⁷³ АУСБУ ЛО, спр. 38737, арк. 32, 53зв, 110зв.

половині 1951 р. на цих теренах націоналісти захопили 542 610 крб та поширили бофонів на суму 878 150 крб⁷⁴. В агентурному донесенні від 5 листопада 1951 р. авторства колишнього референта СБ Коломийського окружного проводу ОУН Романа Тучака («Тараса Степановича») йдеться про те, що фінансова ситуація на Коломийщині, в основному, регулювалася шляхом поширення бофонів серед адміністрації. Сума внесків розраховувалася з огляду на річну зарплату. Розповсюдженням бофонів займалися представники та робітники сільської ради, вчителі, працівники клубів. Колгоспникам бофони пропонували купити нечасто, з них також не брали податок. Ідеться і про випадки, коли люди бофони брали, проте вказані суми не повертали⁷⁵.

Значна частина місцевого населення у 1949 р. через страх потрапити під репресії радянської влади переставала підтримувати підпілля. Якщо ж і надавалася допомога, то з великою обережністю. При цьому наводилося поширене твердження: «Сьогодні ти їм даєш гроші, а завтра вони тебе посадять у тюрму»⁷⁶. Тарас Ковальчук, уродженець с. Новий Мартинів Букачівського р-ну Станіславської обл., за завданням ОУН займався створенням грошового фонду. Зокрема, за фіктивними документами він отримав зі львівських банків 200 000 крб і передав повстанцям. З наказу районного референта СБ у с. Сільці дільничний вбив місцевого мешканця Панька, колишнього симпатика ОУН, який розтратив 1 000 крб організаційних коштів⁷⁷. Про певне тогочасне двовладдя на Станіславщині свідчить про заборону доручати підпільникам збір з населення грошей та продуктів головам сільських рад і працівникам адміністрацій, що могло б сприяти підвищенню авторитету деморалізованих керівників. Конспіративно оподатковувалися окремі підприємства та працівники радянських державних органів. У своїх зізнаннях Андрій Рибчак (1907 р. н., с. Сваричів Рожнятівського р-ну), робітник Брошнівського ДОК ім. 17 вересня, заарештований органами Рожнятівського МДБ 3 квітня 1952 р., зазначав, що є симпатиком революційного руху та впродовж 1944–1951 рр. постійно допомагав підпіллю. Лише в 1951 р. передав 700 карбованців (у липні – 300 карбованців, листопаді – 400)⁷⁸. Провідник Славського районного проводу ОУН Іван Берзак («Лісовий») у підготовленому касовому звіті за 1951 р. зазначав, від кого отримав кошти (загальна сума – 10 837), навіщо, скільки витратив (9 766) та залишок станом на 1952 р. (1 070 крб)⁷⁹.

Як ішлося вище, часто мали місце невдалі спроби збору коштів і продовольства, що певною мірою може свідчити про добровільність таких заходів. Так, голова сільради с. Голинь Калуського району Станіславської області Василь

⁷⁴ Веденєєв & Биструхін 2007: 124.

⁷⁵ ГДА СБУ, ф. 2, оп. 99 (1954), спр. 14, т. 1, арк. 77.

⁷⁶ ГДА СБУ, ф. 2-Н, оп. 59 (1953), спр. 6, т. 1, арк. 258.

⁷⁷ ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 227, арк. 102.

⁷⁸ ГДА СБУ, ф. 2-Н, оп. 05 (1954), спр. 3, т. 2, арк. 219–220.

⁷⁹ ГДА СБУ, ф. 13, спр. 398, т. 24, арк. 92.

Пуняк мав поширити бофонів на суму 2 000 крб, однак не зміг виконати завдання й у квітні 1950 р. їх повернув⁸⁰. Аналогічні недовиконання мали місце впродовж усього періоду боротьби, а найвідчутнішими стали на завершальному етапі, після завершення колективізації, яка вибила економічний ґрунт з-під ніг. У таких випадках принципи добровільності відходили на задній план. Саме конфіскація стала важливим джерелом поповнення казни та продовольчих запасів. Звісно, експропріації підлягали майно і кошти осіб, звинувачених у зраді, радянських активістів, а також офіційних установ, підприємств прибулої адміністрації. Деякий час, доки більшовики ще не мали достатніх сил, а їх владні структури не були господарями ситуації, збирання коштів у бойовий фонд ОУН ще не набули форми яскраво виражених контингентів та реквізицій. Щоправда, господарські структури оунівського підпілля з виховною метою вже тоді нерідко практикували примусове обкладання тих громадян, котрі злісно ухилялись від “добровільної” допомоги, кримінальних злочинців тощо⁸¹. 18–25 червня 1951 р. відбулася нарада, яку проводив референт пропаганди крайового проводу ОУН Михайло Дяченко («Гомін»). У ході її роботи, в основному, обговорювалися три питання: кадри, організація пропагандистської роботи, фінансове забезпечення. Щодо останньої проблеми, то на ній Михайло Дяченко («Гомін») у своїй доповіді зупинився дуже коротко, відзначивши необхідність наведення обліку надходження і витрат грошових засобів. При цьому вказав, що казна мала поповнюватися коштами від поширення бофонів серед населення⁸². Крім того, джерелом отримання грошових засобів стали пограбування магазинів, однак ці дії мали проводитися тільки з дозволу вищого проводу ОУН⁸³.

Висновки. Аналіз і характеристика грошового забезпечення націоналістів Карпатського краю ОУН дає підстави говорити про складну фінансову ситуацію в регіоні, яка була зумовлена орієнтацією виключно на власні матеріальні ресурси – допомогу та підтримку місцевого населення. Репресивна політика радянської влади негативно позначалася на добровільності цього процесу, що змушувало повстанців і підпільників вживати більш радикальних заходів, які змогли б забезпечити економічну основу для подальшої боротьби проти окупаційної влади. Відтак підпілля використовувало усі можливі шляхи поповнення казни. У цьому контексті чи не найбільшу роль відіграв процес поширення фінансових документів – бофонів, який легітимізував процес збирання грошей серед цивільних та мобілізував процес матеріального забезпечення.

⁸⁰ ГДА СБУ, ф. 2-Н, оп. 60 (1953), спр. 3, т. 2, арк. 6.

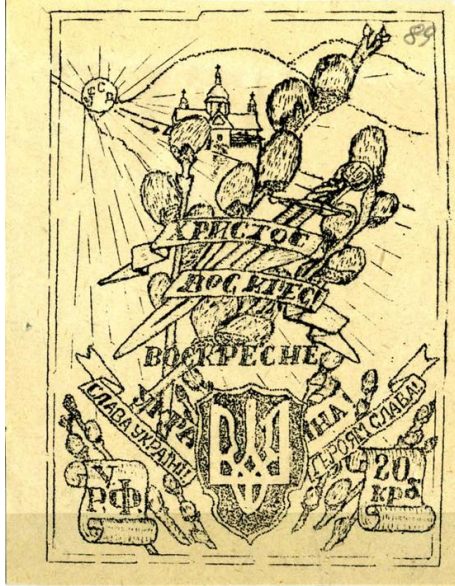
⁸¹ Клименко 1999: 84.

⁸² ГДА СБУ, ф. 2-Н, оп. 108 (1954), спр. 2, т. 1, арк. 249.

⁸³ ГДА СБУ, ф. 2-Н, оп. 108 (1954), спр. 2, т. 1, арк. 250.

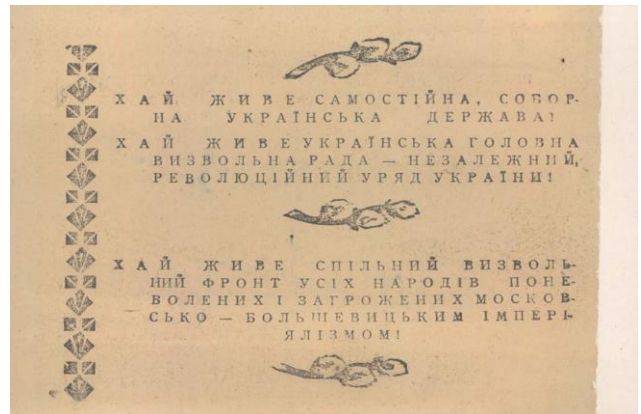
1. За зовнішнім виглядом:

1.1. Односторонні

Джерело: ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 1102. Арк. 89.

1.2. Двосторонні

Джерело: ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 1102. Арк. 80.

2. За художнім оформленням:

2.1. Чорно-білі

2.2. Кольорові

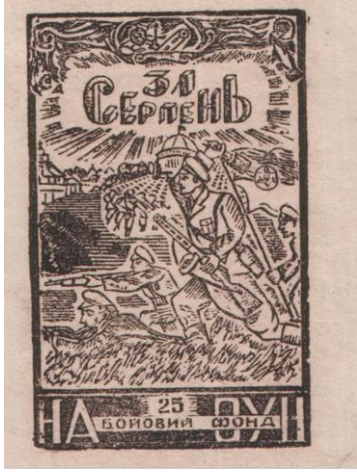
3. За змістом:

3.1. Націоналістичні

3.2. Релігійні

	Джерело: ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 1102. Арк. 65.
Джерело: ГДА СБУ. Спр. 376. Т. 9. Арк. 153; Там само. Т. 46. Арк. 46, 52. Джерело: АЦДВР. Ф. 7. Т. 8. URL: https://avr.org.ua/viewDoc/1101	

4. За ціновою вагою:

4.1. Без номіналу Джерело: ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 1102. Арк. 81.	4.2. Номінальні Джерело: ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 1102. Арк. 78.

References

- ATsDVR** – Arkhiv Tsentru doslidzhen vyzvolnoho rukhu [Archive of the Center for Studies of the Liberation Movement] [in Ukrainian].
- Adamovych, S.** (2023). Dmytro-Yaroslav Vitovsky (1919 – 1947) and His Role in the Struggle Against the Soviet Authority. *Skhidnoievropeyskyi Istorychnyi Visnyk-East European Historical Bulletin*. Issue 26. P. 55–65 [in English].
- Antoniuk, Ya.** (2018). Protydiia sluzhby bezpeky hospodarsko-finansovym zlovzhyvanniam v pidpilli OUN ta UPA [Counteraction of the security service against economic and financial abuses in the underground of the OUN and the UPA]. *Sumskyi istoryko-arkhivnyi zhurnal – Sumy Historical and Archive Journal*. № XXXI. S. 25–38 [in Ukrainian].
- ATsDVR** – Arkhiv tsentru doslidzhen vyzvolnoho rukhu [Archive of the Center for Initial Motion Research] [in Ukrainian].
- AUSBU LO** – Arkhiv upravlinnia Sluzhby bezpeky Ukrainy u Ivano-Frankivskii oblasti [Archive of the Security Service of Ukraine in Ivano-Frankivsk region] [in Ukrainian].
- AUSBU LO** – Arkhiv upravlinnia Sluzhby bezpeky Ukrainy u Lvivskii oblasti [Archive of the Security Service of Ukraine in Lviv region] [in Ukrainian].
- AUSBU LO** – Arkhiv upravlinnia Sluzhby bezpeky Ukrainy u Ternopilskii oblasti [Archive of the Security Service of Ukraine in Ternopil region] [in Ukrainian].
- Danylenko, V.** (2006). Bofony u finansovo-hospodarskii diialnosti OUN i UPA [Bofony u finansovo-hospodarskii diialnosti OUN i UPA]. *Istorychnyi zhurnal: Naukove hromadsko-politychne vydannia – Historical journal: Scientific social and political publication*, 3, 3–16. [in Ukrainian].
- HDA SBU** – Haluzevyi derzhavnyi arkhiv Sluzhby bezpeky Ukrainy [Sectoral State Archive of Security Service of Ukraine] [in Ukrainian].
- Ilnytskyi, V. (2016). *Karpatskyi krai OUN v ukrainskomu vyzvolnomu rusi (1945–1954) [The OUN Carpathian region in Ukrainian liberation movement (1945–1954)]*. Drohobych : Posvit [in Ukrainian].
- Ilnytskyi, V. & Haliv, M.** (2020). Structure and activities of romanian intelligence and counterintelligence bodies in Transnistria (1941 – 1944) (based on SSA SSU). *Analele Universității din Craiova. Istorie – Annals of the University of Craiova. History*. Anul. XXV. № 1 (37). P. 107 – 124 [in English].
- Ilnytskyi, V. & Haliv, M.** (2019). The struggle of Soviet repressive and punitive organs against former romanian intelligence and counterintelligence structures in Ukraine (1944 – 1951). *Analele Universității din Craiova. Istorie – Annals of the University of Craiova. History*. Anul. XXIV. № 2 (36). P. 103–118 [in English].

Pnytskyi, V. & Telvak, V. (2018). Operative investigations of the participants of Ukrainian liberation movement in romanian people's republic (1955 – 1957) by the soviet repressive bodies. *Analele Universității din Craiova. Istorie – Annals of the University of Craiova. History*. Anul. XXIII. № 34 (2). P. 97 – 108 [in English].

Klymenko, O. (1999). *Hroshovi dokumenty OUN (bofony) 1939–195 rr. [Monetary documents of the OUN (buffoons) 1939–1952]*. Ternopil : Derzhavne knyzhkovo-zhurnalne vydavnytstvo «Ternopil» [in Ukrainian].

Klymenko, O. (2008). *Bofony: hroshovi dokumenty OUN i UPA [Boffons: monetary documents of the OUN and the UPA]*. Kyiv : Universytet bankivskoi spravy Natsionalnoho banku Ukrainy [in Ukrainian].

Lytvyn, M. (2012). Finansovo-hospodarska diialnist OUN i UPA [Financial and economic activity of OUN and UPA]. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist – Ukraine : cultural heritage, national consciousness, statehood*, 22, 297–305 [in Ukrainian].

Myzak, N. (2011). Diialnist referentury propahandy «UPA-Zakhid» i zbroinoho pidpillia OUN u 1942–1952 rr. [Activities of the UPA-Zahid propaganda office and the armed underground of the OUN in 1942–1952]. *Pytannia istorii Ukrainy – Questions of the history of Ukraine*, 14, 99–104 [in Ukrainian].

Myzak, N., & Yaremchuk, A. (2017). Relihiini siuzhety u finansovykh dokumentakh OUN, UPA [Religious plots in the financial documents of the OUN, UPA]. Proceedings : *Mizhnarodna naukova konferentsiia «Humanitarno-naukove znannia – International scientific conference «Humanitarian and scientific knowledge»*. (pp. 444–450). Chernivtsi [in Ukrainian].

Starodubets, H. (2008). *Heneza ukraïnskoho povstanskoho zapillia [Genesis of the Ukrainian insurgent zeal]*. Ternopil : Pidruchnyky i posibnyky [in Ukrainian].

Trofymovych, V. & Antoniuk, Ya. (2009). Diialnist Sluzhby bezpeky OUN (b) shchodo materialno zabezpechennia ounivskoho pidpillia Volyni i Polissia. 1945–1951 rr. [Activities of the Security Service of the OUN (b) regarding the material support of the OUN underground in Volyn and Polissia. 1945–1951]. *Naukovi zapysky [Natsionalnoho universytetu Ostrozka akademiia]. Istorychni nauky – Scientific notes [National University of Ostroh Academy]. Historical Sciences*, 14, 157–173.

TsDAVO of Ukraine – Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchych orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy [The Central State Archive of Higher Authorities and Administration of Ukraine] [in Ukrainian].

Viedienieiev, D. (2007). *Dvobii bez kompromisiv. Protystorstvo spetspidrozdiliv OUN ta radianskykh syl spetsoperatsii. 1945–1980-ti roky : Monohrafiia [Duel without compromises. The struggle of special units of the OUN and Soviet special operations forces. 1945–1980 s : Monograph]*. Kyiv : K.I.S. [in Ukrainian].